

تحلیل دیرینه شناسانه هدف های آموزشی

جمهوری اسلامی ایران

صغرا دژگاهی

فیلسوفان پساساختارگرا معتقدند مناسبات زبانی نقش عمده‌ای را در طراحی روابط کلان اجتماعی از منظر هستی‌شناسی مبتنی بر قدرت و پیامد آن در شکل‌گیری شخصیت انسان بازی می‌کند. در این تحقیق به منظور بررسی کارکردهای پیچیده زبانی و نقش آن در شکل‌گیری هویت انسان از روش تحقیق کیفی دیرینه‌شناسی بهره می‌جوئیم. آنچه سبب می‌شود رویکرد دیرینه‌شناسی یا تحلیل گفتمان میشل فوکو را به این منظور استفاده کنیم، ابتدا رویه کارآمد تکثرگرایانه و سپس توجه به تفسیر مناسبات متنی دقیقی است که این رویه امکان آن را فراهم می‌سازد. این رویکرد تحقیقی که توسط میشل فوکو فیلسوف فرانسوی در بررسی موضوع جنون و پیدایش درمانگاه به کار گرفته شد در زمره تحقیقات کیفی قرار می‌گیرد. به علت گستردگی این رویکرد فقط بخش مربوط به تحلیل مناسبات متنی مورد تحلیل قرار می‌گیرد. با توجه به اینکه نظام های آموزشی از دو جهت کمی (سال های آموزش عمومی) و کیفی (دوران کودکی، نوجوانی و جوانی) نقش عمده ای را از طریق نظام های گفتمانی در چارچوب بندی اندیشه ایجاد می‌کنند، به بررسی اهداف غایی نظام آموزشی جمهوری اسلامی می‌پردازیم. متون مورد بررسی در این تحقیق متن مصوب "هدف های آموزشی جمهوری اسلامی ایران"، "قانون اساسی ایران" و سند راهبردی "بررسی ویژگی های انسان مطلوب نظام آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران در افق بیست ساله (1404-1384)" است.

با طرح این پیش فرض که هدف های آموزشی به عنوان محصولی از شبکه های زبانی، ترکیبی یکدست ندارند بلکه از بخش های مختلفی سرچشمه می‌گیرند که در تولید متن یا به شکل نهان و یا به شیوه ای آشکار دخیل هستند، به دنبال کاویدن معانی مستتر در مناسبات متنی هستیم.

با توجه به اینکه هیچ متنی یکدست نیست، بلکه حاصل روابط عدیده‌ای است که در ایجاد آن نقش ایفا می‌کنند، به بررسی صورت های همزیستی، توالی و مداخله مفاهیم مستتر در اهداف

پرداخته شد. در بخش اول تحقیق متن هدف‌های مصوب را با توجه به روند تحلیل مفاهیم در نگاه فوکو (صورت‌های توالی) مورد بررسی قرار دادیم. این بخش نیازمند برقراری روابط استدلالی، تعمیمی و تشخیصی بین مفاهیم است که در متن اهداف مشاهده نشد و تمام روابط متنی، از نوع توصیفی بود. انواع دیگر مناسبات متنی که فوکو مشخص می‌سازد شامل شیوه‌های نقد، استناد، کاربرد قانون عام و خاص است که در متن هدف‌ها مشاهده نشد. در تحلیل شیوه‌های همزیستی بین مفاهیم تنها حالت یافت شده تکرار محض (از قانون اساسی) بود. با ملاحظه ساختاربندی اهداف سه مقطع در می‌یابیم که اهداف اعتقادی در کلیه مقاطع (ابتدایی موارد 1 تا 6، راهنمایی و متوسطه موارد 1 تا 7) به اصول اعتقادی تخصیص یافته و بقیه موارد تا پایان (ابتدایی 17 مورد، راهنمایی 18 و دبیرستان 16 مورد) شامل آموزش مهارت‌های مشخص به شیوه‌ای رفتارگرایانه است. در این قسمت گسستی جدی قابل مشاهده است که حاصل بی‌توجهی به گزاره‌هایی به منظور پرورش قوای عقلانی است که لازمه یادگیری اصول اعتقادی است. این امر با نظر اندیشمندان مسلمان به لحاظ تاکید بر پرورش عقلانیت نیز مغایرت دارد.

در بخش نهایی تحقیق با توجه به این امر که در متن "بررسی ویژگی‌های انسان مطلوب....." پرورش سواد هنری اولویت سوم را داراست مفهوم خودآفرینی از دیدگاه فوکو را به بحث گذاشتیم، زیرا از نظر فوکو هنر عنصر اساسی در پرورش انسان این دوران است که زمینه خودآفرینی را فراهم می‌سازد. فوکو این بحث را با الهام از یونان باستان طراحی کرده و آزادی را به عنوان فرض هستی‌شناسانه برای اخلاق ضروری دانسته و در چنین بافتی هنر را در معنای عامی به کار می‌گیرد که امکان زندگی هنرمندانه و منحصر به فرد را برای انسان ایجاد می‌کند.

واژگان کلیدی: میشل فوکو، دیرینه‌شناسی، شکل‌گیری مفاهیم، هدف‌های آموزشی جمهوری اسلامی ایران. ویژگی‌های انسان مطلوب 1404، قانون اساسی.